

Szerződésbiztosítékok megítélése az általános forgalmi adó rendszerében

A felek a szerződésükben kilátásba helyezhetnek bizonyos szankciókat (joghátrányt) arra az esetre, ha valamely ügyleti kötelezettséget nem szabályszerűen teljesítenek. E szankciókat a jogszabályok, illetve maguk a felek is változatos névvel illethetik, az általános forgalmi adó rendszerében azonban nem az elnevezés a döntő, hanem a tartalom: jár-e érte valamilyen ellenszolgáltatás vagy csak tisztán büntetés jellegű-e.

A szerződést biztosító mellékkötelezettségeket a Polgári Törvénykönyvről szóló, 1959. évi IV. törvény (a továbbiakban: Ptk.) XXIII. fejezete tartalmazza. E mellékkötelezettségek közül jelen cikk azoknak az általános forgalmi adó rendszerében történő elhelyezéséről kíván iránymutatást adni, amelyek nincsenek egyértelműen (nevesítve) szabályozva az általános forgalmi adóról szóló, többször módosított 2007. évi CXXVII. törvényben (a továbbiakban: áfatörvény). Ezek az alábbiak:

- Foglalo
- Kötbér
- Bánatpénz
- Óvadék (kaució)

Azt, hogy a fenti szerződésbiztosítékok után keletkezik-e áfa fizetési kötelezettség vagy sem, két szempont alapján célszerű vizsgálni:

- az áfatörvény hatálya alá tartozik-e az adott gazdasági esemény, és, ha igen,
- mikor keletkezik az áfa fizetési kötelezettség.

1.) Először nézzük, hogy az áfatörvény 2. §-a alapján milyen gazdasági esemény tartozik az áfa hatálya alá.

Ez alapján adót kell fizetni:

- adóalany által – ilyen minőségében – belföldön és ellenérték fejében teljesített termékértékesítése, szolgáltatásnyújtása,
- terméknek az Európai Közösségen (a továbbiak-

ban: Közösség) belüli egyes, belföldön és ellenérték fejében teljesített beszerzése és

- termék importja után.

Az adóztatás feltételeként (a termékimportot kivéve) már az alapvető rendelkezésekben is felbukkanó fogalmi elem az ellenérték, a belföldi teljesítés, a termékértékesítés és a szolgáltatásnyújtás. A termékértékesítés, szolgáltatásnyújtás, a Közösségen belüli termékbeszerzés után akkor kell adót fizetni, ha azt belföldön és ellenérték fejében teljesítik. Ez azt jelenti, hogy azok az értékesítések és szolgáltatások járnak adófizetési kötelezettséggel, amelyek a valóságban is ellenérték fejében teljesülnek, illetve amelyek törvényi fikció alapján minősülnek ellenérték fejében teljesített szolgáltatásnyújtásnak vagy termékértékesítésnek (áfatörvény 11-12. §, 14. §, 22-23. §). A belföld, illetve az ellenérték fogalmát az áfatörvény 4. §-ának (1) bekezdése és 259. §-ának 6. pontja határozza meg.

A szerződésbiztosítékok után tehát akkor keletkezik áfa fizetési kötelezettség, ha azok termékértékesítés vagy szolgáltatásnyújtás ellenértékének minősülnek. Az áfatörvény 9-15. §-ai tartalmazzák, hogy mely ügyletek minősülnek termékértékesítésnek, illetve szolgáltatásnyújtásnak.

Itt érdemes említést tenni a kártérítés, illetve a kártalanítás áfa rendszerbeli megítéléséről.

A kártérítés és a kártalanítás a polgári jog által meghatározott fogalmak, a kettő nem azonos tartalmú. A közös az, hogy mind a két esetben kárnak kell bekövetkeznie, amelynek a károkozó magatartásával összefüggésben kell felmerülnie.

A kártérítés feltétele, hogy az kizárólag jogellenes magatartásért jár. A jogellenes magatartás azt jelenti, hogy polgári jogi szabályba ütköző, illetve a felek szerződéses megállapodásába ütköző a magatartás. Szerződésbe ütköző például a magatartás és ezért jogellenes, ha a fél késedelmesen teljesít, nem teljesít vagy más szerződészegést követ el. De ugyanígy kártérítés jár, ha a felek

nincsenek szerződéses jogviszonyban, hanem szerződésen kívül okoz az egyik fél a másiknak kárt (például autók összeütköznek).

A kártérítés történhet pénzfizetéssel vagy az eredeti állapot helyreállításával. Az áfa rendszerében a két kártérítési formát eltérően kezeljük.

Abban az esetben, ha a károkozó az általa okozott kárt pénzben téríti meg, akkor az, az áfatörvény 9. § (2) bekezdés b) pontja értelmében nem minősül teljesítés ellenértékének, így nem jön létre az áfatörvény hatálya alá tartozó adóztatandó tényállás. Ebben az esetben a kártérítésként átadott pénzeszközzel áfatörvény szerinti számlát nem kell kiállítani, annak könyvviteli elszámolása a számvitelről szóló 2000. évi C. törvény szabályai szerint kiállított egyéb számviteli bizonylattal történhet.

Amennyiben azonban a károkozó a kárt úgy téríti meg, hogy az eredeti állapotot állítja helyre, azaz például az adott terméket megjavítja, vagy mással megjavíttatja, akkor ő már az áfatörvény 13. §-a szerinti szolgáltatást nyújt a károsult felé. Ilyen esetben a károkozónak a szolgáltatásról áfa-t is tartalmazó számlát kell kiállítani.

A *kártalanítás* a kártérítéstől alapvetően abban különbözik, hogy míg a kártérítés jogellenes, szerződésbe ütköző magatartásért jár, addig a kártalanítás jogszerű magatartásért, vagyis ha a károkozó egyébként jogszerű (jogszábnak megfelelő, illetve a felek közötti szerződésnek megfelelő) magatartásával okoz kárt. Ilyen például, amikor a Ptk. 171. § (1) bekezdése alapján ingatlanra közérdekből a külön jogszabályban feljogosított szervek javára – államigazgatási szerv határozatával – szolgalmat vagy más használati jogot alapítanak. A használati jog alapításáért kártalanítás jár. Az ingatlan tulajdonosa túrni köteles a jog vagy szolgalmat (pl. telefonkábel fektetés) alapítását, amely magatartás (adóalany esetén) szolgáltatásnyújtásnak minősül az áfatörvény 13. § (2) bekezdésének b) pontja alapján. A túrés ellenértékéül kártalanítás jár, azaz a túrésnek olyan ellenértéke, amely a kár összegéhez igazodik.

2.) Miután megállapítottuk, hogy az adott szerződési biztosíték termékértékesítés vagy szolgáltatásnyújtás ellenértéke, meg kell határozni, hogy mikor keletkezik az áfa fizetési kötelezettség.

Az áfatörvény 55. § (1) bekezdése fogalmazza meg a teljesítési időpont meghatározásának főszabályát. Ez alap-

ján az adófizetési kötelezettséget annak a ténynek a bekövetkezése keletkezteti, amellyel az adóztatandó ügylet tényállásszerűen megvalósul (a továbbiakban: teljesítés).

Minden olyan termékértékesítés, szolgáltatásnyújtás, amely vonatkozásában az áfatörvény speciális teljesítési időpontot nem tartalmaz, e szakasz szerint minősül.

Egy ügylet tényállásszerű megvalósulása azt jelenti, hogy a konkrét ügylet minden tényállási eleme bekövetkezett. Tényállási elemek alatt kell érteni egyrészt a felek által a szerződésben megállapított, továbbá az adott ügyletre vonatkozó jogszabályok által esetlegesen előírt – az ügylet megvalósulásához szükséges – minden követelményt.

Egyes ügyletek tényállását maga az áfatörvény tartalmazza, de vannak olyanok is, amelyek nem az áfatörvényben, hanem egyéb jogszabályban – vagy adott esetben – a felek szerződésében kerülnek szabályozásra.

A szerződésbiztosítékok megítélése szempontjából fontos, speciális teljesítési időpont szabályt tartalmaz az áfatörvény 59. §-a, amelynek értelmében a termék értékesítése, szolgáltatás nyújtása esetében, ha a teljesítést megelőzően pénz vagy készpénzhelyettesítő fizetési eszköz formájában ellenértékbe beszámítható vagyoni előnyt juttatnak (előleg), a fizetendő adót az előleg jóváírásakor, kézhezvételekor kell megállapítani.

Az előlegfizetés ténye az áfa rendszerében adófizetési kötelezettséget generál. Előlegről beszélünk, ha az áfa szerinti teljesítést megelőzően az ellenértékbe beszámítható összeget fizetnek. Az „előleg” kifejezés tehát gyűjtőfogalomként használatos az áfa rendszerében.

Az adófizetési kötelezettséget a kézhezvétel, illetve a teljesítésre kötelezett adóalanytól történő jóváírás keletkezteti. Mivel a kézhezvétel, jóváírás megtörténte, valamint időpontja csak a teljesítésre kötelezett adóalany által lehet minden kétséget kizáróan ismert (hiszen az ellenértéket fizető fél nem, vagy nem biztos, hogy tud a kézhezvétel, jóváírás megtörténtéről, illetve a kézhezvétel, jóváírás pontos időpontjáról), ezért előlegfizetés címen adókötelezettség csak abban az esetben keletkezik, ha az adó fizetésére a teljesítésre kötelezett adóalany köteles, azaz fordított adózás (az adót a vevő fizeti) esetén az áfatörvény 59. §-a alapján adókötelezettség nem keletkezik.

Az áfatörvény szövegéből következik, hogy csak abban az esetben kell az adót az átvétel, illetve a jóváírás napjával megállapítani, ha az ellenértékbe beszámítható vagyoni

előny megtérítése pénzzel, vagy készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel történik. Az áfatörvény 259. § 8. pontja szerint készpénz-helyettesítő fizetési eszköznek a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról szóló, 1996. évi CXII. törvény 2. számú mellékletében meghatározott készpénz-helyettesítő fizetési eszköz (a csekk, az elektronikus pénzeszköz, a pénzforgalmi szolgáltató és az ügyfél közötti keretszerződésben meghatározott olyan személyre szabott dolog vagy eljárás, amely lehetővé teszi az ügyfél számára a fizetési megbízás megtételét) minősül.

Minden más olyan utalvány, egyéb fizetési megbízás vagy ígérvény, amellyel a kötelezett pénztartozást térít meg, feltéve, hogy annak jogosult általi elfogadásával a jogosult eredeti pénzkövetelése a kötelezettel szemben megszűnik, az áfatörvény 259. § 15. pontja alapján pénzhelyettesítő eszköznek minősül, amellyel történő előlegfizetés az áfa rendszerében adófizetési kötelezettséget nem keletkeztet.

Az előleg és az előre adott pénz nem ugyanaz a fogalom.

Előlegről csak abban az esetben beszélünk, ha a beszerző vagy igénybe vevő adóalanyának szerződéses vagy jogszabályon alapuló kötelezettsége van a teljesítést megelőzően az ellenérték egy meghatározott részét, esetleg egészét megfizetni. Ennek alapján nem minősül előlegfizetésnek, így a normál teljesítési időpont szerint adózik az ügylet, ha az ellenértéket megfizetni köteles fél saját döntése alapján fizet a teljesítés időpontja előtt.

3.) Az előzőek alapján tekintsük át, hogy a jelen cikkben vizsgálat alá vont szerződést biztosító mellékkötelezettségek az áfatörvény hatálya alá tartoznak-e.

Foglaló

A foglaló (Ptk. 244. §) olyan sajátos biztosítéka a szerződésnek, amely – ha rendben megtörtént a teljesítés – az ellenértékbe beleszámít.

Ezért a termékértékesítés, szolgáltatásnyújtás adómértékével adózik, de mivel előre adják, az előleggel megegyező módon.

Van ugyanakkor szerződést biztosító szankciós jellege is, hiszen, ha a foglalt adó fél hibájából hiúsul

meg a szerződés, úgy az adott foglalt elveszíti, míg ha a foglalt kapó a hibás a szerződés nem teljesülésében, úgy a foglalt kétszeresen kell visszaadnia [Ptk. 245. § (1) bek.]. A szankciós jellegnek az áfára nincs kihatása, vagyis az áfa alakulása szempontjából nincs jelentősége, hogy kinek a hibájából nem történt teljesítés. Az áfában csak az a döntő, hogy ilyen esetben nem történt teljesítés, így az áfa alapját az áfatörvény 77. § (2) bekezdés a) pontja szerint kell csökkenteni a foglalt összegével (de soha nem annak kétszeres összegével).

Az adóalapnak az áfatörvény 77. §-án alapuló utólagos csökkentésének feltétele az ügyletről kiállított számla korrekciója. Az adóalap utólagos csökkentéséhez az eredetileg kiállított számlát érvényteleníteni kell például abban az esetben, ha a teljesítés hiánya miatt az előleget visszatérítik. A számla érvénytelenítése, adattartalmának módosítása során az áfatörvény X. fejezetének előírásai szerint kell eljárni

Az áfatörvény 77. § szerinti adóalap csökkenést eredményező esetekben (ügylet érvénytelensége, hibás teljesítése, a teljesítés hiányában az előleg visszatérítése, betétdíjas göngyöleg díjának visszatérítése, teljesítést követően nyújtott engedmény adása) a bevallott adót csökkentő tételt az adóalany azon adómegállapítási időszakról benyújtott bevallásában veheti figyelembe, amelyben a korrekciós bizonylata a vevője, szolgáltatás igénybevevője rendelkezésére áll. Amennyiben az adóalany ebben a bevallásában nem veszi figyelembe a bevallott fizetendő adót csökkentő tételt, azt az adózás rendjéről szóló törvény (2003. évi XCII. törvény) szerinti elévülési időn belül, bármely későbbi adóbevallásában is érvényesítheti.

Kötbér:

A kötbér mindig a felek által írásban kikötött pénzösszeg, amely akkor jár, ha a kötelezett egyáltalán nem, vagy nem szerződésszerűen (hibásan vagy késedelmesen) teljesít (Ptk. 246. §).

A kötbér tehát annyi féle lehet, ahány fajta szerződészegés előfordulhat, így például megghiúsulási, késedelmi, illetve hibás teljesítési kötbér a legjellemzőbb. A kötbér egyértelműen szankció, ebben különbözik például a bánatpénztől, amely ellenérték, mivel a bánatpénz a nem teljesítés megváltására irányul, annak ellenértéke.

A fentiek alapján a kötbér nem ellenérték, így áfa fizetési kötelezettséggel sem jár.

Bánatpénz:

A Ptk. 320. §-a szerint, aki szerződésnél vagy jogszabálynál fogva a szerződéstől elállásra jogosult, e jogát a másik félhez intézett nyilatkozatával gyakorolja. Az elállás a szerződést felbontja, az elállás jogát pedig a felek bánatpénz fizetése ellenében is kiköthetik. Az a szerződő fél tehát, aki bánatpénz fizetése ellenében a szerződéstől elállhat, az a nyilatkozatával a szerződésben vállalt kötelezettségtől szabadulhat.

Az áfatörvény 13. § (2) bekezdésének b) pontja alapján szolgáltatásnyújtásnak minősül, ha az adóalany kötelezettséget vállal (természetesen ellenérték fejében) valamely cselekménytől való tartózkodásra.

A bánatpénz címén fizetett összeg egyértelműen kártalanításra is (és nem kártérítésre) szolgál, tekintettel arra, hogy az nem jogellenes, hanem jogszerű magatartásért jár. A bánatpénznek ugyanis éppen az a lényege, hogy a felek szerződéséből folyóan a bánatpénz fizetése ellenében az elállás jogszerű, így nem valósul meg a Ptk. 339. § (1) bekezdésében szabályozott kártérítés nélkülözhetetlen tényállási eleme, a jogellenesség.

Mindezek figyelembevételével az az áfa adóalany, amely (aki) a vele szerződő másik fél elállási jogát ellenérték (vagyis bánatpénz) fejében elismeri, az áfatörvény 13. § (2) bekezdés b) pontja szerinti szolgáltatásra vállal kötelezettséget, azaz kötelezettséget vállal arra, hogy a másik fél szerződéséből folyó kötelezettsége teljesítését ellenérték, vagyis a bánatpénz fizetése fejében nem követeli. Tényleges szolgáltatásnyújtás akkor történik, ha a másik szerződő fél e jogot gyakorolja, vagyis a szerződéstől eláll. Ekkor a bánatpénz az áfatörvény hatálya alá tartozó szolgáltatásnyújtás ellenértéke, tehát áfa-köteles.

Óvadék (kaució):

A Ptk. 270-271. §-ai alapján az óvadék mint dologi biztosíték a zálogjog egyik fajtája, amelynek külön szabályozását annak speciális tárgya, illetve az ebből eredő eltérő kielégítési szabályok indokolják. Óvadék esetében a felek abban állapodnak meg, hogy a jogosult a részére átadott óvadékból közvetlenül kielégítést kereshet, ha a kötelezett nem, vagy nem szerződésszerűen teljesít.

Az óvadéknak tehát az a funkciója, hogy ha a kötelezett nem képes vagy nem akar a szerződésnek megfelelően teljesíteni, úgy erre az esetre az óvadék fedezetet nyújtson. A jogosult a szerződésszegéskor tehát nyomban rendelkezhet az óvadékkal, abból közvetlenül - a bírói út igénybevétele nélkül - kielégítést kereshet.

Az áfa rendszerében szerződésszerű teljesítés esetén az óvadék a kötelezett tartozásába nem számítható be, így az óvadék átvétele nem minősül előlegnek, az óvadék összege nem számít bele a termékértékesítés, vagy a nyújtott szolgáltatás ellenértékébe, ezért az óvadék átvétele áfa fizetési kötelezettséggel nem jár.

Abban az esetben, ha a jogosult az óvadékból kielégíti áfa fizetési kötelezettséggel járó értékesítéséből származó követelését, az ellenérték megfizetettnek tekintendő.

Ennek akkor lehet jelentősége, ha a nyilvántartását pénzforgalmi szemléletben vezető adóalany értékesítésének teljesítése után, de még az áfatörvény 61. § (3) bekezdése szerinti, az ellenérték meg nem fizetése miatti 45 napos halasztás lejárta előtt elégíti ki az egyébként áfás (például meg nem fizetett bérleti díjra vagy vételár-részletre irányuló) követelését az óvadékból.

Az óvadékból történő kielégítéskor az alapértékesítés pénzügyi teljesítettsége okán az áfatörvény 61. §-a szerinti halasztás lejár, tehát a fizetendő adót meg kell állapítani.

Amennyiben a szerződés úgy rendelkezik, hogy a felek eleve betudják az óvadék összegét az ellenértékbe (például az utoljára esedékes bérleti díjba) a pénzösszeg nem biztosíték jellegű, annak átadása az áfatörvény 59. §-a alapján - elnevezéstől függetlenül - előlegnek minősül, ezért áfafizetési, és számlaadási kötelezettséget keletkeztet.

Az előzőek összefoglalásaként megállapíthatjuk, hogy amennyiben a jelen cikkben tárgyalt szerződést biztosító mellékkötelezettséggel szemben jár valamilyen viszontszolgáltatás, akkor áfa fizetési kötelezettség (hacsak nem mentes az adott szolgáltatás vagy alanyi mentesség áll fenn) keletkezik, viszont ha pusztán szankcióról van szó, vagyis a nem jogszerű (szerződésszerű) magatartást torolják meg büntetés jelleggel és nem áll vele szemben viszontszolgáltatás, úgy nem tartozik az áfatörvény hatálya alá. A megítélésnél tehát „arany szabály”, hogy a felek akaratát kell elsődlegesen értelmezni!

MÉSZÁROS NÉ DR. KÁLMÁN KATA